

Inwentarz majątku po Janie z Dukli Romanie archiwście Archiwum Akt Dawnych w Lublinie

Zainteresowanie wśród badaczy środowiskiem urzędniczym przyniosło w ostatnich latach szereg interesujących rozpraw, z których większość dotyczyła jednak drugiej połowy XIX wieku¹. Zajmowano się także różnymi kategoriami pracowników, najczęściej w kontekście badań nad inteligencją lub funkcjonowaniem określonych instytucji². Pojawiły się także badania dotyczące urzędniczego środowiska związanego z Lublinem, przy czym koncentrowano się na pracownikach Zarządu Gubernialnego Lubelskiego³. Do grup zawodowych, którym nie poświęcono większej uwagi należą archiwści. Chcąc nieco przybliżyć wspomniane środowisko, jak i uzupełnić wiedzę na temat dziejów archiwum w Lublinie, podjęłam się wydania inwentarza majątku lubelskiego archiwisty Jana Romana z Dukli. Inwentarz odnalazłam w grupie zespołów „Akta notariuszy miasta Lublina 1810–1951” liczących 2058 jednostek archiwalnych i znajdujących się w Archiwum Państwowym w Lublinie.

Akta notarialne od dawna wzbudzały zainteresowanie historyków różnych specjalności, jednak mimo formułowanych postulatów i dostrzeganych zalet tego typu źródeł rzadko podejmowano szersze badania w oparciu o nie⁴. Ich masowy charakter będący efektem działalności notariatu wprowadzonego na

¹ Np.: Ł. Chimiak, *Gubernatorzy rosyjscy w Królestwie Polskim (1863–1915). Szkic do portretu zbiorowego*. Wrocław 1999; J. Kozłowski, *Wyżsi urzędnicy gubernialni i powiatowi w Królestwie Polskim w latach 1867–1875*. „Przegląd Historyczny”. T. LXXXVII, 1996, s. 819–84.

² R. Czepulis-Rastenis, *Klasa umysłowa. Inteligencja Królestwa Polskiego 1832–62*. Warszawa 1973; L. Hass, *Inteligencji polskiej dole i niedole, XIX i XX wiek*. Łowicz 1999.

³ A. Górak, *Szlachta wśród urzędników Zarządu Gubernialnego Lubelskiego (1867–1918)*. „Prace Archiwalno-Konserwatorskie”. T. XII, 2001, s. 45–60; idem., *Personel Zarządu Gubernialnego Lubelskiego (1867–1918) – baza danych*. „Przegląd Historyczny”. T. XCIV, 2003, z. 4 s. 427–461.

⁴ H. Szymańska, J. Śmiałowski, *Akta notarialne z terenu Królestwa Polskiego i ich wartość naukowa*. „Archeion”. T. 30, 1959, s. 43–67; J. Kazimierski, *Akty notarialne i ich znaczenie dla badań historycznych XIX wieku*. „Studia Źródłoznawcze”. T. 4, 1959, s. 109–124; M. Lech, *Akta notarialne jako źródła do badań nad księgozbiorami domowymi*. „Studia o Książce”. T. 9, 1979, s. 187–201; J. Hensel, *Burżuazja warszawska drugiej połowy XIX w. w świetle akt notarialnych*. Warszawa 1979.

ziemiach Księstwa Warszawskiego w 1808 r. skutecznie odstraszał badaczy, chociaż ostatnio można zaobserwować ponowne zainteresowanie zarówno historią instytucji notariatu, jak i dokumentami spisywanymi przez notariuszy⁵. Podejmowano się także wydania jednostkowych dokumentów – przeważnie wybranych inwentarzy majątku⁶.

Przypomnę, że notariusze jako urzędnicy publiczni byli ustanowieni do przyjmowania aktów i kontraktów zawartych między osobami prywatnymi dla nadania tymże aktom cech urzędowości właściwej dla aktów publicznych oraz do wydawania z nich wyciągów i wypisów⁷. Z uwagi na różnorodność spraw, które chciano uwierzytelnić w kancelarii notarialnej historycy wyróżniali w aktach notarialnych umowy kupna-sprzedaży, plenipotencje, operacje finansowe, dzierżawę-najem, kaucje i zastawy, cesje, testamenty, intercyzy, inwentarze pozostałości, protokoły licytacji itd.⁸ Szczególnie inwentarze pozostałości były postrzegane jako przydatne źródło do badań kultury materialnej⁹.

Inwentarz był spisywany według określonych reguł, tj. musiał zawierać określone informacje o miejscu i czasie sporządzenia aktu, dane świadków, nazwiska osób obecnych, podstawowe informacje o zmarłym. Następnie wymieniano pozostałe nieruchomości i ruchomości, grupując je w tzw. tytuły wraz z podaniem wartości każdego przedmiotu. Inwentarz zamykało zestawienie stanu czynnego i stanu biernego obejmującego długi zmarłego. Strona, na której następowało wyliczenie przedmiotów była podzielona na pionowe rubryki obejmujące numer, nazwę przedmiotu i słownie wartość, oszacowanie z podziałem na złote i grosze wyrażone cyframi arabskimi.

Inwentarz pozostałości po Janie Romanie z Dukli został spisany przez rejenta kancelarii ziemiańskiej guberni lubelskiej Jana Wasiutyńskiego 15 (27) maja 1841

⁵ D. Malec, *Notariat w Departamencie Krakowskim Księstwa Warszawskiego oraz Rzeczypospolitej Krakowskiej*. „Czasopismo Prawno-Historyczne”. T. 53, 2001 z. 2, s. 185–202; *idem*, *Notariat Drugiej Rzeczypospolitej*. Kraków 2002; S. Kozak, *Rzeszowskie akta notarialne 1871–1918*. Rzeszów 2004; *Notariat i akta notarialne na ziemiach polskich w XIX–XX wieku*, pod red. S. Piątkowskiego i K. Skupieńskiego. Radom 2004.

⁶ M. in. E. Kowecka, *Dwa inwentarze ruchomości mieszkańców Warszawy w XIX w.* [w:] „Studia i Materiały z Historii Kultury Materialnej. Studia z dziejów rzemiosła i przemysłu”. T. 10 Wrocław 1970; *Katalog biblioteki pozostałej po śp. Janie Steżyńskim Bandtkie radcy stanu członku Komisji Rządowej Sprawiedliwości*. Wyd. i słowo wstępne napisał Cz. Erber. Kielce 2000.

⁷ A. Niemirowski, *Wykład notariatu dziejowy i porównawczy*. Warszawa 1876, s. 28–33; H. Drzewiecki, *Zarys dziejów notariatu w Polsce*. Warszawa 1927, s. 57–69; D. Malec, *Notariat Drugiej Rzeczypospolitej*. Kraków 2002, s. 35–56.

⁸ B. Staszewska, *Akta notarialne jako źródło badań nad gospodarczymi i społecznymi dziejami Warszawy*. [w:] *Warszawa popowstaniowa 1864–1918*. Warszawa 1968, z. 2, s. 197–232; J. Hensel, *Burżuazja warszawska drugiej połowy XIX w. w świetle akt notarialnych...*, s. 25–26; S. Kozak, *op. cit.*, s. 60–61.

⁹ D. Główna, A. Klonder, *Inwentarze mienia w badaniach kultury Europy od średniowiecza po nowożytność*. „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”. T. 51, 2003, nr 2, s. 157–176; E. Mazur, *Wykorzystanie inwentarzy w badaniach nad kulturą XIX wieku na ziemiach polskich*. *Ibid.*, s. 177–182.

roku w domu nr 59 przy ulicy Złotej w Lublinie. Jan Wasiutyński był znanym lubelskim notariuszem praktykującym w mieście w latach 1823–1856, po działalności jego kancelarii pozostało 51 jednostek archiwalnych. Interesujący nas akt spisano w obecności żony zmarłego Katarzyny z Sobolewskich i świadków: Romana Gnatewicza mieszkającego pod numerem 70 i Adama Świętochowskiego pod numerem 90 zamieszkujących w Lublinie, określonych jako „... znanych rejentowi i zdolnych do działań urzędowych” oraz w obecności rejenta Engelberta Kozłowskiego. Ten ostatni reprezentował nieobecnego dorosłego syna Aleksandra Romana lat 34 zatrudnionego w urzędzie pocztowym w Warszawie. Notariusz po podaniu niezbędnych informacji o spadkodawcy i okolicznościach czynności przystąpił do spisania inwentarza. Dobra będące własnością archiwisty pogrupowane zostały w tak zwane tytuły składające się na stan czynny, następnie opisano stan bierny, zawierający ewentualne długi, dokonano bilansu oraz wyliczenia pozostałych dokumentów i papierów po Janie Romanie. Wykaz majątku jest ponumerowanym spisem przedmiotów, przy czym podana jest wartość oszacowania w złotych polskich zarówno słownie jak i cyframi arabskimi w oddzielnej rubryce.

Na podstawie dotychczasowych badań trudno orzec jak przebiegała kariera zawodowa Jana Romana. Nieco nowych informacji dostarcza inwentarz notarialny. Jan Roman był kapitanem wojska polskiego i zważywszy na wiek archiwisty pobyt w wojsku mógł przypadać na koniec XVIII w. lub czasy kampanii napoleońskiej. Przed podjęciem pracy w archiwum pełnił funkcję rejenta lub adwokata, czego dowodzi wzmianka o kopii nominacji na wspomniane stanowisko. Pełnił też funkcję tłumacza, bowiem wymieniono „protokół przysięgi”, nie wiemy jednak w jakich okolicznościach. W spisie pozostałych papierów po Janie Romanie z Dukli znajdował się „plik papierów dowodzący ród szlachty Romanów”. W ostatnich latach życia w 1838 roku podjął pracę w Archiwum Akt Dawnych w Lublinie po odejściu Leona Stępowskiego, dotychczasowego archiwisty¹⁰. Jak podawał T. Mencil, badający dzieje dziewiętnastowiecznego archiwum w Lublinie, Jan Roman był „archiwistą starannym” i w krótkim okresie swojego urzędowania sporządził dwadzieścia dwa tomy różnego rodzaju pomocy archiwalnych: skorowidze alfabetyczne i niealfabetyczne ksiąg grodzkich lubelskich, chełmskich, krasnostawskich, ksiąg podkomorskich lubelskich, urzędowskich, chełmskich i krasnostawskich. Ponadto dla potrzeb praktycznych wielorakich prywatnych kwerend sporządził spisy urzędników kancelarii grodzkich, nazwisk szlachty i ich dóbr i inne. Co prawda Komisja Rządowa Sprawiedliwości zwracała uwagę na niekompletność skorowidzów, ale powstałe przede wszystkim dla potrzeb praktycznych spełniały swoją funkcję. Prace nad opracowaniem i uporządkowaniem zasobu po odejściu Romana kontynuował od stycznia 1842 r. Hieronim Duchnowski¹¹.

¹⁰ T. Mencil, *Archiwum Akt Dawnych w Lublinie (1827–1887)*. „Rocznik Lubelski”. T. 1, 1958, s. 7–36.

¹¹ *Ibid.*, s. 27.

W inwentarzu znajdujemy ponadto informacje dotyczące sytuacji osobistej, bowiem zgodnie z wymogami sztuki notarialnej należało je umieścić w akcie pod groźbą nieważności dokumentu. Stąd wiadomo, iż Jan z Dukli Roman archiwista Archiwum Akt Dawnych polskich zmarł w Lublinie dnia 19 maja 1841 roku przeżywszy siedemdziesiąt jeden lat. Miał trzy żony, pierwszą, Annę z Rejterowskich, drugą – Reinę z Zielińskich, trzecią – obecną przy spisaniu aktu Katarzynę z Sobolewskich. Z pierwszego małżeństwa nie pozostawił potomstwa, zaś z drugiego małżeństwa z Reiną z Zielińskich pozostał dorosły już syn Aleksander. Z trzeciego małżeństwa z Katarzyną z Sobolewskich miał pięciu synów, to jest: Kryspina Mikołaja, Konstantyna, Roberta, Marka i Augusta; ostatni czterej jako nieletni pozostawali pod opieką matki Katarzyny z Sobolewskich Romanowej.

Jan Roman przed śmiercią sporządził prywatnie testament, w którym wyłożył stan majątkowy i poczynił rozporządzenie podziału swego majątku pomiędzy dzieci i pozostałą przy życiu małżonkę.

Inwentarz wydano zgodnie z *Instrukcją wydawniczą dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku* (Wrocław 1953). W edycji tekstu zostały pominięte formuły wstępne podające okoliczności spisania aktu, nazwiska świadków, informacje o zmarłym i jego rodzinie, pominięto też w zakończeniu spis dokumentów pozostałych po Janie Romanie. Nie zachowano graficznego podziału na rubryki, pominięto także zapis wartości poszczególnych przedmiotów cyframi arabskimi jeśli jednocześnie wyrażono wartość słownie. Zachowano numerację przedmiotów, podobnie zachowano słowny zapis liczb o ile występował w dokumencie. W spisie biblioteki podano, zgodnie z oryginałem zapis wartości jedynie cyframi, dodając skrót „złp.” lub wyraz „groszy”. Chcąc jednak zachować specyfikę tekstu, mimo zaleceń modernizacji pisowni, pozostawiono pisownię oryginalną, stosowane skróty i pisownię dużą literą niektórych rzeczowników.

Inwentarz majątku po Janie z Dukli Romanie

Archiwum Państwowe w Lublinie, Akta notariusza m. Lublina Jana Wasiutyńskiego 1841, sygn. 23 akt nr 135.

Działo się w mieście gubernialnym Lublinie w domu nr 59 przy ulicy Złotej dnia /piętnastego/ dwudziestego siódmego maja tysiąc osiemset czterdziestego pierwszego roku [--]. Spisany został Inwentarz majątku po śp. Janie Romanie z Dukli Archiwiscie Akt Dawnych w Lublinie pozostałego w sposób następujący.

Stan czynny

Nieruchomości

1. Kamienica w Warszawie pod numerem 277 przy ulicy Freta według wypisu protokołów opinii biegłych oszacowana była w sumie zł polskich trzydzieści dziewięć tysięcy dziewięćset dziesięć groszy piętnaście.

Uwaga. Lecz powyższy szacunek powiększył się z powodu przymurowania Oficyny o dwóch piętrach – Pompy – Kloaki i Składu na drzewo, która jest dachówką pokryta szacunek ten pozostała wdowa na zł polskich Piętnaście tysięcy dodatkowo podała.

Kapitały

2. Chociaż za życia jeszcze Jana z Dukli Romanie, ruchomości niektóre zlicytowane zostały – pieniądze jednak zebrane użyte zostały na lekarstwa w czasie słabości śp. Romana i na pogrzeb dla tego też pozostała wdowa nie umieszcza nic do Inwentarza – i o tem tylko czyni się stosowna wzmianka
3. Według Listu JW. Grochólskiego i testamentu śp. Jana z Dukli Romanie należy od Piotra Czeczela pod dożywociem JW. Grochólskiego będąca summa zł polskich trzydzieści pięć tysięcy
4. Według tegoż testamentu należy się z Komisji Centralnej Likwidacyjnej z pretensji z kamienicy nr 295 oznaczonej Ruchomości testamentem śp. Jana z Dukli Romanie legowane
5. Zegar wielki za szkłem w ramach złotych oszacowany zł polskich osiemdziesiąt
6. Zegar mniejszy porcellanowy zł polskich pięćdziesiąt
7. Mapa Kuli ziemskiej
8. Portretów familijnych ośm zł polskich szesnaście
9. Butów skórzanych para zł polskich dwa
10. Czapka zimowa sukienna gr. piętnaście
11. Surdut oliwkowy na wacie złotych polskich trzy
12. Sekretarka Srebrna zł polskich dziesięć
13. Serwis zł pols: Dwadzieścia cztery
14. Łyżka wazowa srebrna zł polskich pięćdziesiąt cztery
15. Łyżek stołowych srebrnych sześć zł polskich pięćdziesiąt jeden
16. Czerpaczek srebrny zł polskich dwanaście
17. Okulary w srebro oprawne zł dziesięć
18. Sztuccow neinzylbergowych sześć zł polskich trzydzieści
19. Koszul męzkich płociennych Sześć zł polskich Sześć

Ruchomości nieobjęte testamentem

20. Dwa łóżka Jesionowe złpols. Sto
21. Klawikort Olszowy na pięć oktaw zł polskich pięćdziesiąt
22. Stół sosnowy zł polskich Dwa
23. Łóżko sosnowe zielone malowane zł polskich Dwa
24. Krzeselko wyściłane na sprężynach złotych polskich trzy
25. Dwa koziołki skórą obite zł polskich Dwa
26. Dwa krzesła proste sosnowe złp. Jeden
27. Szpada złpolskich piętnaście
28. Beczek dwie dębowych złp. Jeden gr. dziesięć
29. Stolnica sosnowa
30. Kapelusz kastrowy stosowany zp. Pięć
31. Zolnik i ceber zł pol: jeden gro: piętnaście
32. Niecka i Sito groszy trzynaście
33. Stolec groszy dziesięć
34. Strzał dwie od firanek gro: dwadzieścia
35. Siekiera i wałek do Ciasta złp jeden
36. Patelnia groszy sześć
37. Wasąg dla chorych groszy piętnaście
38. Naczynie nowe miedziane złp pięć
39. Lichtarz żelazny i tacka z szczypcami zł polskich jeden
40. Rejsfer zł polskich jeden
41. Młotek trybuszon i Żelazko do zapiekania włosów groszy piętnaście
42. Kłodek trzy groszy dwadzieścia
43. Miednica mosiężna zł pols: Dwa
44. Tartka groszy dwa
45. Żelazko mosiężne z dwoma duszami i z denarkiem zł polskich cztery
46. Sereng Cynowych dwie złp: ośm
47. Puszek blaszanych dwie gr. dwadzieścia
48. Szczotek sześć złp – gro: piętnaście
49. Talerzy sztuk siedemnaście złp: dwa
50. Salaterka, waza – podstawa na wazę z pokrywą zł polskich sześć
51. Stół Szklanny groszy sześć
52. Cztery Butelek groszy sześć
53. Szklanek sztuk dwadzieścia sześć – Kieliszek i Solniczka złpol: cztery
54. Łyżeczek Cynowych sześć złp jeden
55. Taca blaszana lakierowana groszy piętnaście
56. Płaszcz sukienny piaskowy z podszewką kazimierkową w kratki złotych polskich Sześćdziesiąt
57. Szlafrok płócienkowy w kratki złpolskich dziesięć
58. Drzewo rąbane złpols: dwadzieścia
59. Magiel sosnowy złpolskich pięć

60. Łyżek nejzylbergowych sześć złopolskich trzy
61. Nóż i widelec gro: dziesięć
62. Masielniczka porcellanowa groszy piętnaście

Książki

63. Histoire de Monde T: 8 vol: 8 złp. 30
64. Dictionaire universel de la langue françoise avec le latin vol: 1 złp.40
65. Synonima Polono – latinum v. 1 złp. 3
66. Słownik Polsko-Rossyjski v. 1 złp. 4
67. ditto Rossyjsko-Polski T: 2 v. 1 złp. 6
68. Prawo kryminalne Angielskie złp. 3
69. Nomenclator 4 języków v. 1 złp. 8
70. Thesauri polono-latino- Graeci v. 1 złp. 16
71. Tableau de gouvernement actuel de l'empire v. 1 złp. 1
72. Dictionarium Latino-polonicum 1. v złp. 6
73. Słownik polsko-Niemiecki v. 1 złp. 10
74. Geografia Matematyczna v. 1 złp. 2
75. La parfait Geographie v. 1 złp. 1
76. Le grande Dictionair Royal v. 1 złp. 18
77. Abregé de la Grammaire françoise złp. 1
78. Botanika bez początku v. 1 groszy 20
79. Grammatica Gallica v. 1złp. 1
80. Gramatyka Łacińska Kamiń. groszy 20
81. Mon oncle Thomas v. 1 groszy 20
82. M. T. Ciceronis de Officies złp. 1
83. Zbiór Komendnych wyrazów groszy 10
84. Proverbia Gallica et Latina groszy 20
85. Rozmowy Niemieckie v. 1 groszy 10
86. Wykład Snów albo sposób do wygrania w loterią groszy 5
87. Elementorum Geometriae v. 1 groszy 5
88. Prawa Magdeburgskiego v. 1 groszy 10

ogólna suma stanu czynnego wynosi złotych polskich dziewięćdziesiąt tysięcy siedemset pięćdziesiąt sześć gr. ośm

Stan bierny

Według oświadczenia pozostałej wdowy jeszcze za życia swego Jan z Dukli Roman na kamienicę w Warszawie pod nr 277 zaciągnął dług w sumie złopolskich jedenaście tysięcy i takowy na powyższej nieruchomości jest hipotekowany. O więcej długach oświadczyła że żadnej nie posiada świadomości. [--]